

НАУКА І СУЧАСНІСТЬ

Василь Губ'як

КОБЗАРСТВО НА ТЕРЕНАХ ГАЛИЧИНИ

Кобзарське мистецтво, що історично сягає в сиву давнину українського фольклору, є невід'ємною частиною сучасної музичної культури нашого народу. Первинні кобзи та бандури існували як різновиди одного інструмента. Дослідники стверджують про його існування за часів Київської Русі — фреска XI століття в Київському Софіївському соборі, на якій зображено старовинний щипковий інструмент, подібний до кобзи. Кобза — старіший вид інструмента, а бандура — пізніший, більш удосконалений. Аналогічні були і в інших країнах, що знайшло відображення в подібності їхніх назв: англійська — “бандоре”; іспанська — “бандоррія”; грузинська — “бандурі” тощо.

Є різні погляди на кобзарство, лірницькі традиції в західних областях України. Всупереч побутуючому погляду про те, що бандура та її попередниця кобза в Галичині з'явилася не так вже й давно (XIX—XX ст.), й те, що вона є рідкісним інструментом у цьому регіоні, спробуємо довести що це не так, а кобзарсько-лірницькі традиції в західних областях України кобза й бандура на даній території з'явилися набагато раніше.

На теренах Галичини з давніх давен існували кобзи та бандури, про що вказував Гнат Хоткевич — великий знавець кобзарства. Аналізуючи, зокрема, регіональні пісні, які описав Гнат Галька, одним із перших звернув увагу на зображення кобзарських інструментів на старовинних картинах, знайдених у різних місцевостях західного регіону України, львівський фольклорист Ярослав Шуст. Картини XVI—XVII століть із зображенням страшного суду знаходяться в церквах Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей. Більше десятка картин, на яких цар Давид зображений з подібним інструментом, зберігається у фондах Львівського державного музею українського мистецтва, є в музеях краєзнавства в Івано-Франківську та Тернополі. Це свідчить про те, що кобза та її наступниця бандура були відомі раніше XIX століття.

Через відсутність у фондах архівів, можливо через недостатню дослідницьку роботу, чи з інших причин, поки що не вдалося дослідити багато імен місцевих кобзарів-бандуристів, вихідців з Галичини, Волині, Прикарпаття. Залишається надія, що пощастить дослідникам-науковцям віднайти імена й заповнити цю вкрай необхідну і цікаву сторінку науковою інформацією. Хоча деякі імена вже відомі й варті на увагу. Наприклад, у XV столітті, коли галицькі та новгородські художники реставрували в Кракові королівську резиденцію Вавель, там зачарували своїм мистецтвом українські кобзарі-бандуристи. Відомі їхні імена — Стечко та Тарашко.

Народні співці Галичини підтримували зв'язки з кобзарями практично з усіх регіонів України. До них часто заходили музики із східних областей України, Волині, навіть з Кубані, що сприяло укріпленню традицій кобзарства. Розвиток та популяризація кобзарського мистецтва в Галичині в ХХ ст. пов'язані з іменем Гната Хоткевича.

Чим же славний Гнат Хоткевич? В його особі втілювалися різні таланти і зацікавлення. Він — неперевершений бандурист, автор першого підручника гри на бандурі, вчитель гри на бандурі в інституті, організатор театрів, диригент капели бандуристів, науковець (три томи історії козаччини тощо), композитор, художник, редактор журналу, перекладач (твори Шекспіра, Мольєра, Шіллера, Гюго) і, нарешті, організатор страйку залізничників Харкова й учасник барикадних боїв проти царського війська.

А після 1905 року він організовує серед гуцулів (60 осіб) театральний гурток і мандрує з ним по всій Галичині й Буковині. В перші місяці з цим гуртком Гнат Хоткевич мав понад 80 концертів, пропагуючи традиції кобзарського мистецтва. Тут він познайомився з Іваном Франком, Василем Стефаником, Наталею Кобринською, Ольгою Кобилянською, П. Січинським, І. Свенціцьким, Й. Стадником, С. Людкевичем. У Львові Гнат Хоткевич видав підручник гри на бандурі. Там же на конкурсі за свою драму “Лихоліття” в 1906 році одержує першу премію. Про ті часи Хоткевич писав у своїй автобіографії: “Про Галичину та галичан у мене найкращі спомини. Я полюбив цей край і цих людей...”.

Юрій Сінгалевич — визначний бандурист з Львівщини у 20—30-ті роки продовжує кобзарські традиції, навчаючись за підручником Гната Хоткевича. Перед своїми концертами виступає з доповідями про історію кобзарства, звичаї та обряди лірників та кобзарів-бандуристів. Навчаючи своїх учнів, прищеплював їм любов до кобзарських традицій, звертав увагу на обряд вінчання з використанням бандури, вміння виготовляти інструмент та струни до нього. В своїй школі Ю. Сінгалевич ввів обов'язкове вивчення київського та харківського (зіньківського) принципів гри. При складанні своєрідного іспиту для отримання визвілки (посвідчення бандуриста) Ю. Сінгалевич вимагав вмілого виконання на інструменті хоч однієї думи, псалмів й історичних пісень та знань про кобзарські обряди, звичаї та традиції. Він підтримував зв'язок з лірниками Львівщини, Тернопільщини, Станіславщини (Івано-Франківщини), які свято берегли кобзарсько-лірницькі традиції, знайомив з ними своїх учнів-послідовників. Стушно зауважити, що ці традиції знайшли життя в послідовників кобзарського мистецтва: славних колективах зі Львова — дитяча капела “Писанка” (керівник Олена Вовк) і на Тернопільщині — Заслужена самодіяльна народна капела бандуристів “Кобзар” Струсівського Будинку культури та її молодший супутник “Кобзарик” (керівники — Народний артист України, доцент Тернопільського педінституту Богдан Іваноньків і викладач Теребовлянського вищого училища культури Ярослава Кубіт).

Зіновій Штокалко з Тернопільщини прославився як поет, композитор і неперевершений бандурист. Розпочав кобзарську діяльність у 1939 році у Львівському тріо бандуристів разом з Ф. Якимцем під керівництвом Юрія Сінгалевича. З. Штокалко глибоко вивчав творчу спадщину Філарета Колесси, Гната Хоткевича, Михайла Кравченка. Він аранжував і обробив понад 300 творів: балад, билин, козацьких дум та оригінальні твори. У залишеній ним спадщині платівки та касети (понад 20 годин чистого звучання). В 1992 році вийшов з друку оригінальний його підручник, зредагований А. Горнякевичем “Кобзарський підручник” (видавництво Канадського Інституту Українських студій, Едмонтон—Київ). Це підручник для бандури й кобзарського виконання.

Ще до другої світової війни лірників можна було часто побачити біля церков, на базарах чи ярмарках Галичини. Вони об'єднувались у цехи та братства, на чолі яких стояли пан-отці. Такі об'єднання мали

свої каси, майстерні з виготовлення інструментів та струн до них. Пан-отці приймали учнів на навчання кобзарської справи, навчали їх таємної лебійської мови. Кобзарсько-лірницькі традиції базувались на своєрідній кобзарській філософії, в основі якої лежали християнська віра і висока моральність, любов до рідного оберегу, краю, родини, свого народу, вимогливість до репертуару та високого виконавства. Культивувалась пошана і дбайливе ставлення до інструмента. Кобза, бандура і ліра вважались “священими інструментами”, а кобзарів у народі називали “Божими людьми”

Козак-бандурист.
Гобелен. Худ. С. О. Ганжа, Київ, 1901.

Основні кобзарсько-лірницькі традиції були викладені в так званих “устинських книгах”, своєрідних неписаних законах, що передавались від вчителя до перевіреного, відданого кобзарству, новобранця. Вони служили своєрідними збірниками рекомендацій для засвоєння кобзарського мистецтва та зводами правил поведінки, усними підручниками з вивчення таємної лебійської мови.

Тепер добрі традиції кобзарства відроджуються у класах бандури музичних училищ: Львівському ім. С. Людкевича, Тернопільському ім. С. Крушельницької, Івано-Франківському Д. Січинського та Львівському і Мельнице-Подільському цехах (на Тернопільщині), а також у музичних студіях, ДМШ, школах мистецтв, гуртках та капелах бандуристів Галичини, зокрема в Тернопільській області. Славиться кобзарським мистецтвом древня Княжа Земля Василька Тербовельського відомими далеко за межами України капелою зі Стусова та молодим поповненням “Кобзариків”. Напрошуються слова нашого пророка Т. Шевченка: “Наша пісня, наша думка не вмре, не загине”. Так, і не загине славне кобзарське мистецтво. Отже давайте свої зусилля спрямуємо на ширше розповсюдження кобзи, ліри та бандури, щоб “священні” інструменти українського народу існували не лише в легендах, а в реальному житті.

Взяв би я бандуру
Та й заграв, що знав.
Через ту бандуру
Бандуристом став...

співається в славнозвісній народній пісні.

Невдовзі по війні молодий випускник Львівського музичного училища Володимир Васильович Обухівський став художнім керівником Стусівського сільського Будинку культури. І от молоді сільські ентузіасти, засновники капели, Іларіон Юрійович Пухальський — вчитель Стусівської середньої школи, Володимир Васильович Обухівський — художній керівник та Антон Дмитрович Заячківський — директор Стусівської середньої школи придбали бандури, які в той повоєнний час були рідкісним явищем на Надзбруччі, і вечорами над тихим Серетом, над квітучим Стусовом під акомпанемент срібнозвучних бандур, залунала широка крилата пісня. Минав 1957 рік. Народження тріо вітала громадськість. Допомогали самодіяльним митцям. До прекрасного тяг-

нулися люди. З кожним роком любителів кобзарського мистецтва ставало більше. Серед них — Павло Киба — колишній вчитель Лаличинської восьмирічної школи, зараз пенсіонер, вчитель Струсівської школи — Володимир Павук, з Дарахівської середньої школи — брати Іван та Богдан Кравчуки.

Перші кроки капели, хоч і були нелегкими, але виявилися такими впевненими, що через два роки, восени 1959-го, вона з успіхом виступила на обласному, а потім на республіканському оглядах художньої самодіяльності, полонивши вимогливе журі й численних слухачів неповторним творчим обличчям, художньою довершеністю, колоритністю співу. З того часу й почалася тісна творча дружба з головним директором Державної капели бандуристів О. Міньковським, з тодішнім другим диригентом О. Незовибатьком, який неодноразово приїздив до Стусова, знайомив самодіяльних митців з технікою гри на бандурі, з методикою роботи з колективом.

Участь ансамблю бандуристів у республіканському огляді сприяла його дальшому ростові, дала наснагу на майбутню творчу працю. Після виступу в Києві колектив поповнився новими прихильниками бандури. В гурток бандуристів прийшли Ярослав Рутецький (шимбали), Орест Станько, Єфрем Курочка з Струсівської школи-інтернату, Зеновій Ковтун, Іван Русеняк з Варваринської восьмирічної школи, Ярослав Стадник з Струсівської середньої школи та інші.

Разом з кількісним зростанням капели підвищується її майстерність. Поліпшується техніка гри на бандурі, багатшає репертуар: українська народна пісня “Гей літа орел”, старовинний український романс “Ставок заснув” в обробці О. Маньківського, українська народна пісня “Думи мої” на слова Т. Шевченка. На республіканському огляді-конкурсі 1964 року, присвяченому 150-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка Струсівська капела бандуристів здобула звання лауреата і нагороджена ювілейною пам’ятною медаллю. У 1966 і 1972 роках Міністерство культури Литовської РСР запрошує капелу взяти участь у традиційному фестивалі пісні “Жемайтис”. За порівняно короткий час колектив виріс у “народний”, а до десятирічного ювілею йому присвоєно звання “заслужений”

Для творчого становлення колективу багато сил і енергії доклав самодіяльний композитор, хормейстер Мирослав Ляхович. Згодом, вивчаючи й використовуючи пісенне, музичне та народне мистецтво України, бандуристи відродили й включили до свого репертуару ряд нових творів, завоювали заслужене визнання. Це такі: “Ой, у полі верба”, “Гей, гук, мати, гук”, “Засвіт встали козаченьки”

Великим успіхом користувалися виступи струсівських бандуристів під час днів культури і мистецтва Української РСР у Москві. Протягом дев’яти днів вони чарували неповторним кобзарським мистецтвом (до речі, керував на той час капелою Володимир Верней). Як писали газети, концерти тривали з таким успіхом, що важко було повірити, що співають не професіональні артисти.

Колектив поповнюють талановиті співаки, музиканти з Теремовлі Микола Мечник, Іван Громик, Роман Набитович, Михайло Носатий, Михайло Бачук, Ігор Козак — викладачі Теремовлянського вищого училища культури; Ігор Хемій та Ігор Яворський — вчителі музичної школи; Анатолій Бругер, Роман Розвадовський, Михайло Заверуха — працівники взуттєвої фабрики; інспектор Райвно Микола Брездень; ветеринарний лікар Мирон Коваль; Мирослав Миколаєнко та Ярослав Баран — працівники фабрики ялинкових прикрас; працівник райвиконкому Петро Качеровський; Василь Янюк та Теодор Загородній — вчителі Теремовлянської школи-інтернату; Богдан Киба — працівник зв’язку; Василь Венгер — керуючий газовим господарством; лікар-рентгенолог Петро Семців тощо.

*Струсівська капела бандуристів.
Фото. 1980.*

Скільки часу минуло, а кожен учасник капели до дрібниць пам'ятає гастрольні поїздки. Серед найбільш пам'ятних — гостювання в болгарських друзів (м. Слівен). У місті Бургасі капелу попросили виступити в міжнародному студентському таборі. Правду кажучи, не сподівалися на успіх. Знали, що молодь звикла до електромузики та новітніх ритмів та стилів, але хвилювання були марними. Висока виконавська майстерність заповонила всіх глядачів. Нікого не затишила байдужим українська пісня. Довго не стихали оплески. Деякі пісні доводилося виконувати декілька разів.

У біографії колективу є багато славних сторінок, радісних і незабутніх подій — успішні виступи в Москві й Підмосков'ї, Ленінграді, Вільнюсі, Києві, Львові, гастролі в Івано-Франківській та Закарпатській областях; присудження великої Золотої медалі на Всесоюзному фестивалі самодіяльного мистецтва 1977 року, нагородження Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Все це досягнуто наполегливою працею учасників капели та їх керівників В. Обухівського, І. Пухальського, М. Ляховича, В. Вернея і теперішнього керівника колективу — Богдана Іваноньківа, який ось уже 23 роки очолює славний колектив. Вихованець Львівської консерваторії ім. М. В. Лисенка гідно і плідно продовжує кобзарські традиції Галичини та Львівської диригентської школи. Хист її полягає в досконалому знанні природи людського голосу, його технічних і темброво-динамічних можливостей, усіх тонкощів хорового співу, в умінні все це застосувати при виконанні хорового твору будь-якої складності.

Так капела збагатилася високохудожнім репертуаром. На професійному рівні звучать пісні "Закувала та сива зозуля", "Ой, нема, нема ні вітру, ні хвилі", "У туркені по тім боші", "Козак на чужині", "Чом, чом, земле моя", "Дума про Байду", пісня "Черевички" (з оперети Лисенка), "Чорноморці" в перекладі для соліста та хору М. Вериківського. Репертуар капели досить широкий і різноманітний. У ньому понад 100 народних перлин, пісні січових стрільців, духовна музика. Але щороку до нього, як барвисті квіти у розкішний букет влітаються нові й нові чудові твори.

Слід віддати належне Богданові Іваноньківу, який всі свої знання вміє майстерно використовувати у роботі з капелою, тому її розцінюють як мистецький професійний колектив, що відзначається творчою само-

бутністю, яскравим галицьким колоритом. За визначний внесок у розвиток самодіяльного кобзарського мистецтва та велику громадську роботу, художньому керівникові та головному диригентові Богдану Михайловичу Іваноньківу присвоєно почесне звання “Заслужений артист України”, а учасникам капели Ярославу Павловичу Рутецькому, Миколі Павловичу Мечнику, Іванові Григоровичу Громику — почесне звання “Заслужений працівник культури України”

Творцями своєї прекрасної мистецької долі стали самі люди. Їх сьогодні в капелі майже 50. Усі різні за віком, за професіями, але всіх єднає впродовж багатьох років палка любов до прекрасного і це єднання вічне, бо зійшлися в капелі люди, які не уявляють себе один без одного, без співу. Творчість у цьому колективі — то яскрава сторінка кожного капеляна.

Історично і безперервно продовжуються древні традиції кобзарства в Галичині. З ініціативи художньої ради, учасників-капелян, керівника славного колективу Богдана Іваноньківа, при підтримці начальника Тернопільського обласного управління культури, Заслуженого працівника культури України О. Ф. Табачука та завідуючого Тербовлянським райвідділом культури Райдержадміністрації П. С. Майовського, а також рішенням обласної та районної влади у 1989 році була створена дитяча студія гри на бандурі “Кобзарик” при дитячій музичній школі в м. Тербовлі з метою поповнення колективу молодого талановитою зміною. Студію гри на бандурі, овіяною славою славних кобзарів-бандуристів, доручили талановитому педагогу училища культури Я. В. Кубіт. Розпочалися уроки, репетиції, академічні концерти. Молоді бандуристи вправлялись у грі, оволодіваючи основами музичної грамоти та багатьма іншими музичними дисциплінами.

Результати їхньої праці не затримались у довгому чеканні. Юні бандуристи швидко опанували основами гри на бандурі й вже навесні 1994 року втилися до основного складу Заслуженого “Кобзаря” Це: Петро Венгер, Тарас Горук, Дмитро Губ'як, Юрій Порціна, Андрій Яворський, Як Камінський, Іван Киба, Тарас Костевич, Любомир Лушів, Андрій Кривокульський, Мирослав Щипанський, Михайло Нарельський, Андрій Тихоліз. Бандуристи-початківці обмінялися концертними номерами з учасниками “Кобзаря” Радості в початківців, їхніх батьків та наставників-вчителів у той пам'ятний день не було меж. Юні капеляни отримали від райвідділу культури пам'ятні сувеніри та офіційне запрошення на співпрацю в “Кобзарі” в усіх його найавторитетніших виступах, а від ветеранів-кобзарів квіти та напутні слова — нести народну пісню і срібний передзвін бандур з Княжої землі Василька Тербовлянського не тільки по всій Україні, а й світами, примножуючи славу кобзарського мистецтва й одвічні традиції народних співців.

В травні 1994 року відбулась спільна гастрольна поїздка ветеранів з молодим поповненням у м. Дніпропетровськ на фестиваль бандуристів України “Дзвени, бандуро, в козацькій краї” Співала бандура, ридала бандура своїм срібним передзвоном на фестивалі й в столиці п'яти Козацьких Січей в м. Нікополі на могилі Кошового отамана доблесного козацтва Івана Сірка та в інших містах Дніпропетровщини. Концерт-бенефіс в Тернопільському драмтеатрі ім. Т. Г. Шевченка, концерт з нагоди 75-річного ювілею Зіновія Штокалка — поета, композитора, бандуриста світового визнання на його батьківщині; концерт на урочистостях з нагоди 100-річчя від дня народження письменника В. Гжицького в селі Острівці та багато інших виступів остаточно підтвердили не тільки правильність самої ідеї створення “Кобзарика”, а життєствердили його молоде поповнення в рядах капели “Кобзаря” Увінчалася праця педагогів з молодим поповненням. А тут ще одна приємна новина. Весна 1995 року принесла “Кобзарику” Гранд-Прі.

На Всеукраїнському конкурсі молодих бандуристів, вихованців дитячих музичних шкіл і студій, шкіл мистецтв та естетичного вихован-

ня, який проходив у м. Полтаві, на батьківщині одного з основоположників Української школи кобзарства — Володимира Кабачка, брав участь вихованець “Кобзарика”, учень 2-го класу СШ № 1 м. Теремовлі Дмитро Губ’як. В цьому конкурсі взяло участь 52 дітей з усіх регіонів України. Відрадно, що представник з Галичини, наш Дмитро виявився найкращим виконавцем гри на древньому українському інструменті — бандурі. Компетентне журі Всеукраїнського конкурсу високо оцінило виконавську майстерність Дмитра, присвоївши йому найвищу нагороду конкурсу Гранд-Прі та як переможцю вручили іменну пам’ятну бандуру. Дмитра, як володаря найвищої нагороди конкурсу 1995 року, запросили відкрити конкурс в 1996 році в м. Миргороді, де народився славетний бандурист, ім’ям якого названо конкурс. У цій перемозі нашого юного бандуриста першочергова заслуга його педагогів: викладача по класу бандури Ярослави Володимирівни Кубіт та викладача по вокалу Ореста Михайловича Олійника.

Концерти, конкурси, виступи відомого колективу — завжди свято для шанувальників народного музичного мистецтва.

Тернопіль

Олег Ануфрієв

ЕТНОСОЦІОКУЛЬТУРНА СВІДОМІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ’Я

(До постановки проблеми)

Сучасні етнополітичні процеси, що відбуваються в суспільстві, і зокрема в Україні, певним чином зумовлюють зміну сталої парадигми щодо розуміння і значення національних чинників у дослідженні етнічних проблем, вимагають більш ґрунтовного вивчення тенденцій, які знаходяться не на поверхні етнічного буття, а заглиблені в підсвідомість людини. Це пояснює потребу їх дослідження і наукового визначення сьогодні.

Актуальною нині постає проблема вивчення етносоціокультурної свідомості, яка в контексті нових державотворчих процесів набуває особливої ваги, адже саме свідомість людей є одним із тих дієвих механізмів, які визначають напрямок етнічних процесів, що безпосередньо або опосередковано спроможні дуже суттєво впливати на стан соціального буття суспільства. Можна цілком погодитись з думкою Б. В. Попова (Вторинне і глибинне в розумінні культури // Політика і час. — 1991. — № 16), що в суспільстві існують два типи соціальності: етносоціальний і суспільний, де етноси — повноправні суб’єкти соціального буття.

Етносоціокультурна свідомість у нашому розумінні це система певної етнічної інформації соціального життя народу, комплекс традицій, звичаїв, вірувань, які визначають буття конкретного етносу, забарвлені процесом соціалізації, з включенням індивідом соціонормативної культури даного регіону: адже культура існує не поза людьми, а в людях, в їх здатності розуміння і сприйняття навколишнього світу.

Досить показова в контексті поставленої проблеми південна частина Бессарабії, зокрема Придунав’я. Історичне заселення цього краю впродовж тривалого часу різними етнічними групами (українцями, росіянами, болгарями, молдаванами та ін.) зумовило певну етнографічну забарвленість регіону.

Етнічна свідомість людей, які приїздили із різних регіонів України, Росії, Болгарії, Молдови успадкувала, безумовно, і ті етнічні архетипи буття, які були притаманні для цих народів-автохтонів, адже вона відтворювала в народній уяві і творчості особливі стереотипи мислення, формувала національну уяву щодо природи і всесвіту в цілому.